

Jurij Hajduk*

Teoretyczne rozważania nad nacjonalizmem i jego kondycją w Ukrainie

Theoretical Reflections on Nationalism and its Condition in Ukraine

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: nacjonalizm, nacjonalizm etniczny, nacjonalizm polityczny, ukraiński nacjonalizm, Ludowy Ruch Ukrainy, Ukraińska Partia Republikańska, UNA-UNSO, Partia Swoboda, Prawy Sektor

Keywords: nationalism, ethnic nationalism, political nationalism, Ukrainian nationalism, People's Movement of Ukraine, Ukrainian Republican Party, UNA-UNSO, Svoboda Party, Political Movement/Party Right Sector

Abstrakt: Odwołując się do szerokiego namysłu teoretycznego nad zjawiskiem nacjonalizmu autor stawia sobie za cel zidentyfikowanie/nazwanie elementów, które kształtują współczesny ukraiński nacjonalizm. Za pomocą analizy zapisów programowych ugrupowań narodowych, a także treści głoszonych przez nie postulatów wraz z zestawieniem poziomu poparcia społecznego dla nich, w tekście podejmowana jest próba przedstawienia kondycji współczesnego ukraińskiego nacjonalizmu, który wyróżnia się nie tylko skrajnymi postawami, ale jest także społecznym i politycznym ruchem na rzecz narodu. W radykalnej jego postaci nacjonalizm w społeczeństwie ukraińskim nigdy nie cieszył się dużym poparciem. Po agresji Rosji na Ukrainę stał się raczej politycznym ruchem na rzecz budowania narodu, przyczyniając się do powstania zjawiska patriotyzmu, który nie jest równoznaczny etnonacjonalizmowi lecz odwołuje się do jego symboli.

Abstract: Referring to a broad theoretical reflection on the phenomenon of nationalism, the author aims to identify/name the elements that shape contemporary Ukrainian

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2469-4620>, Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie. E-mail: jehajduk@wp.pl

nationalism. By means of an analysis of the program records of national groups, as well as the content of their postulates, together with a list of the level of social support for them, the text attempts to present the condition of contemporary Ukrainian nationalism, which is distinguished not only by its extreme attitudes, but is also a social and political movement for the benefit of the nation. In its radical form, nationalism has never enjoyed much support in Ukrainian society. After Russia's aggression against Ukraine, it became more of a political nation-building movement that contributed to the emergence of the phenomenon of patriotism, which is not synonymous with ethnonationalism, but refers to its symbols.

Uwagi wstępne

Europa nauczona doświadczeniami wyniesionymi z dwóch wojen światowych, licznych konfliktów o charakterze narodowym czy etnicznym z dość dużą ostrożnością podchodzi do nacjonalizmu, a szczególnie do wkraczania na scenę polityczną ugrupowań nacjonalistycznych. Problem ten szczególnie nasila się w przypadku, gdy takie ugrupowania przyjmują retorykę nawołującą do braku tolerancji wobec innych grup etnicznych czy narodów. W przypadku Ukrainy takim ugrupowaniem stało się Ogólnoukraińskie Zjednoczenie Swoboda – znane ze swoich skrajnie prawicowych haseł i wypowiedzi, które w wyniku wyborów parlamentarnych w 2012 r. wprowadziło do parlamentu trzydziestu siedmiu deputowanych. W przestrzeni publicznej wielu państw sąsiadujących z Ukrainą wywołało to dość spore zaniepokojenie. W tym kontekście dodatkowo utwierdziło się przekonanie o traktowaniu nacjonalizmu jako ruchu koniecznie nacechowanego ksenofobią, antysemityzmem czy rasizmem. Co dodatkowo potwierdza przyjęty trend przypisania nacjonalizmowi nienawiści wobec inności, szczególnie o charakterze przynależności etnicznej/narodowej i braku tolerancji¹. Nacjonalizm natomiast wydaje się być bardziej złożoną materią. Potrafi przybierać różne formy, w tym także sięgające do szeroko rozbudowanego imperatywu moralnego.

Ukraiński nacjonalizm, który w tym tekście będzie reprezentowany przez najważniejszych jego reprezentantów w postaci partii politycznych, przybiera różne formy. Ten o charakterze skrajnym również nie jest taki jednorodny, jak by się mogło wydawać. Przyjmując postawę koniunkturalną uzbraja się także w idee socjalizmu i nie odrzuca przy tym idei przystąpienia do NATO (partia Swoboda) jako organizacji ponadnarodowej. Korzystając z niechęci społeczeństwa do systemu oligarchicznego, Swoboda zdobywa poparcie wyborców,

¹ Zob.: M. Hroch, *Małe narody Europy. Perspektywa historyczna*, tłum. G. Pańsko, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 2003, s. 105–106.

ale będąc wchłonięta w oligarchiczny system zależności, z powodu licznych skandali politycznych natychmiast traci takie poparcie. Inne ugrupowania polityczne, można by powiedzieć ogołacając ruch narodowy z haseł o charakterze patriotycznym, co w warunkach szeroko zakrojonego konfliktu z Rosją prowadzi do zaniku jego znaczenia na scenie politycznej. Na pierwszy plan wychodzą ugrupowania wystrzegające się skrajnych poglądów nacjonalistycznych, stawiając na potrzeby rozwiązywania bieżących problemów i przywrócenia kontroli nad utraconymi terytoriami.

Warto zaznaczyć, że polski dyskurs dookoła ukraińskiego nacjonalizmu wydaje się cechować dość dużym subiektywizmem, bez próby ukazania jego wielowymiarowości². Można by założyć, że powodem takiego stanu jest śród-kowo-europejska tradycja postrzegania nacjonalizmu jako zjawiska, które charakteryzuje się wyłącznie ekspansywnością, nienawiścią czy chociażby brakiem tolerancji. Zadaniem tego tekstu jest pokazanie, że zjawisko nacjonalizmu ukraińskiego nie wyróżnia się jedynie skrajnymi postawami, reprezentowanymi w pewnym okresie chociażby przez Partię Swoboda, a jest także społecznym i politycznym ruchem na rzecz narodu. Proces ten przybrał na sile po aneksji Krymu, działaniach wojennych Rosji na Donbasie, a szczególnie uaktywnił się wraz z rozpoczęciem przez Rosję na szeroką skalę działań wojennych na początku 2022 r. Zmiany, które zaszły w okresie 2014–2022, pozwalają przypuścić, że w obecnej chwili w Ukrainie możemy zaobserwować proces kształtowania się nacjonalizmu państwowego, co jest czymś nieoczywistym i nowym dla wielonarodowościowego społeczeństwa ukraińskiego, dla którego państwo jako instytucja nierzadko pełniło raczej funkcję fasadową. Ze względu na dynamiczność wydarzeń, zarówno w przestrzeni relacji społecznych jak i politycznych oraz brak weryfikacji przez realia społeczno-polityczne, odstąpię od próby przedstawienia jego cech charakterystycznych.

² W polskim dyskursie publicznym problem ukraińskiego nacjonalizmu przybrał na wadze po wygranej w wyborach parlamentarnych w 2012 r. Ogólnoukraińskiego Zjednoczenia Swoboda, nadając temu faktowi wagi trwałej obecności na ukraińskiej scenie politycznej skrajnych nacjonalistów propagujących hasła o zabarwieniu rasistowskim czy ksenofobicznym. Zob.: J. Kornas, *Oceny OUN-UPA na Ukrainie i w Polsce w latach 1991–2015*, «Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate et Educatione Civili» 2016, nr VI; G. Mazur, *Rozważania nad kwestią tradycji skrajnej nacjonalistycznych ruchów w polityce historycznej współczesnej Ukrainy. Zarys Problematyki*, «Europa Orientalis. Studia z dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich» 2016, nr 7; L. Kulińska, *Współczesny nacjonalizm ukraiński i jego antypolski charakter w świetle programów partyjnych oraz wypowiedzi*, [w:] B. Grott, O. Grott (red.), *Nacjonalizmy różnych narodów: perspektywa politologiczno-religioznawcza*, Kraków 2012; M. Siudak, *Oblicza współczesnego ukraińskiego nacjonalizmu i jego wpływ na bezpieczeństwo Polski i mniejszości polskiej na Ukrainie*, «Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem» 2016, nr 1(6).

Dyskurs nad nacjonalizmem

Zaczynając rozważania nad podstawowym pojęciem, jakim jest nacjonalizm, proponuję w pierwszej kolejności odwołać się do propozycji brytyjskiego socjologa Anthony Smitha, który postrzega nacjonalizm jako ideologię, „która w centrum umieszcza naród i stara się działać na rzecz dobra narodowego”³. W tym także jako ruch ideologiczny, który stawia sobie za cel „zdobycie i zachowanie autonomii, jedności i tożsamości społeczności, której członkowie uznawani są za stanowiących rzeczywisty lub potencjalny naród”⁴. Kontynuując myśli A. Smitha trzeba powiedzieć, że nacjonalizm jest również procesem kształtowania się/rozwoju narodów, jest sentymentem narodowym lub świadomością przynależności do narodu, językiem i symboliką narodową, społecznym i politycznym ruchem na rzecz narodu, także doktryną i/lub ideologią narodu, zarówno ogólną jak i jednostkową⁵.

Dla brytyjskiego socjologa wydaje się czymś oczywistym, że ideologie nacjonalizmu

„wymagają wejścia w głąb kultury narodu – odkrycia na nowo jego historii, ożywienia rodzimego języka za sprawą dyscyplin takich jak filozofia i leksykografia, zainteresowania rodzimą literaturą, szczególnie dramatem i poezją oraz powrotem do miejscowych form sztuki i rzemiosł, a także muzyki, w tym tańców narodowych i pieśni ludowych”⁶.

W związku z czym, w większości przypadków, ruch nacjonalistyczny rozpoczyna się nie od zawiązania wiecu protestacyjnego, deklaracji walki czy zbrojnego oporu, ale od stowarzyszeń literackich, badań historycznych, festiwali muzycznych czy chociażby czasopism kulturalnych⁷.

W dość niejednorodnym dyskursie naukowym dookoła istoty nacjonalizmu przydatne jest również trójwymiarowe spojrzenie proponowane przez amerykańsko-brytyjskiego socjologa Craiga Calhouna. Mówi on o tym, że: po pierwsze, nacjonalizm należy postrzegać jako dyskurs, który zakłada tworzenie świadomości kulturowej i retoryki, „która prowadzi ludzi przez świat w taki sposób, aby myśleli i budowali swoje aspiracje zgodnie z ideą narodu i tożsamości narodowej”, a także jako dyskurs dedykowany tworzeniu „poszczególnych wer-

³ A.D. Smith, *Nacjonalizm*, tłum. E. Chomicka, Wydawnictwo Sic, Warszawa 2007, s. 21.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże, s. 17.

⁶ Tamże, s. 18.

⁷ A.D. Smith na potwierdzenie swoich rozważań, w kwestii początków ruchów nacjonalistycznych, sięga do spuścizny czeskiego historyka Miroslava Hrocha, który z kolei podkreśla, że przedstawiony typ aktywności był charakterystyczny dla pierwszej fazy rozprzestrzeniania się nacjonalizmów w Europie Wschodniej (A.D. Smith, *Nacjonalizm...*, s. 18).

sji myśli i języka nacjonalistycznego”, takich, które są specyficzne dla określonej tradycji czy otoczenia; po drugie, jest to także przedsięwzięcie, innymi słowy ruchy społeczne i programy państwowe, za sprawą których ludzie próbują działać, jak mówi Calhoun, dla dobra zbiorowości rozumianych jako narody dążące, w trakcie swojego historycznego rozwoju, do zwiększenia uczestnictwa i wpływów w państwie czy scalenia „terytoriów należących do narodu”. Po trzecie, nacjonalizm jest także rodzajem wartościowania, tak jak ideologie polityczne i kulturalne domagają się uznawania wyższości określonej nacji i zazwyczaj są powiązane z ruchami czy programami państwowymi⁸.

Można powiedzieć, że dla nacjonalizmu kluczowym jest dysponowanie cechami retoryki narodowej, które sięgają do: definiowania granic terytorium czy populacji, albo obydwu naraz; mówią o tym, że naród jest spójną jednością; wartości suwerenności, bądź aspirowania do niej, co ma oznaczać funkcjonowanie w ramach autonomicznego i potencjalnie samowystarczalnego państwa; oddolnej koncepcji legitymizacji władzy przez naród; powszechnego uczestnictwa we wspólnych sprawach, wynikających z członkostwa w narodzie, kultury która jest definiowana jako zespół języka, wspólnych przekonań, wartości i charakterystycznych dla tej wspólnoty narodowej zwyczajów; definiowania narodu jako czegoś co istniało przez wieki i dalej będzie istnieć, czyli wspólnej historii; wspólnego pochodzenia czy rasy, a także szczególnych relacji o charakterze historycznym czy nawet religijnym narodu z konkretnym terytorium⁹. W tym ostatnim wymiarze nacjonalizmowi nadaje się statusu moralnego imperatywu, który zakłada, że granice narodowe powinny pokrywać się z granicami państwa, a członkowie narodu powinni postępować zgodnie z jego moralnymi wartościami¹⁰.

Ernest Gellner traktuje z kolei nacjonalizm jako jedną z teorii politycznego legitymizmu – granice etniczne nie powinny przecinać się z granicami politycznymi. Nie powinny oddzielać jego władców, czyli państwa od reszty obywateli¹¹. Innymi słowy, jednostki polityczne, mówi E. Gellner, powinny pokrywać się z jednostkami narodowościowymi¹². Trzeba zgodzić się z Andrzejem Walickim, że nacjonalizm jest tu jest pojmowany jako zasada polityczna, zaznaczając przy tym, że według Brytyjczyka nacjonalizm jest czynnikiem pierwotnym¹³. To właśnie on (nacjonalizm) tworzy narody, a nie na odwrót, i stanowi wynik

---

⁸ C. Calhoun, *Nacjonalizm*, tłum. B. Piasecki, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 15–16.

⁹ Tamże, s. 13–14.

¹⁰ Tamże, s. 15–16.

¹¹ Tamże, s. 79.

¹² Tamże.

¹³ A. Walicki, *Naród, nacjonalizm, patriotyzm*, Universitas, Kraków 2009, s. 407.

nieuniknionego dopasowywania się państwa i kultury, który zaczął się wraz z pojawianiem się społeczeństwa przemysłowego¹⁴. To właśnie w tym społeczeństwie na pierwszy plan wysuwa się naród, który powstaje między innymi za sprawą systemu oświaty, będący nieodłącznym elementem szerszej infrastruktury państwa.

„Głównym celem kształcenia – mówi E. Gellner – ma być stała konserwacja środowiska kulturowo-językowego, bo tylko w nim obywatele mogą umysłowo oddychać i działać. Zasięg takiego środowiska winien pokrywać się z zasięgiem państwa i jego aparatu edukacyjnego, co wymaga bezustannej troski, ochrony i pielęgnowania”¹⁵.

Nacjonalizm wiąże się z dostępem, uczestnictwem i identyfikowaniem się z określoną kulturą pisemną, która w swojej zasadzie pokrywa się swym zakresem z całą jednostką polityczną¹⁶.

Ukraiński ruch narodowy i jego kondycja

Ukraiński ruch narodowy wkroczył na scenę polityczną wraz z uzyskaniem przez Ukrainę niepodległości. Ukraińscy badacze zagadnienia – Ihor Tanczy i Halyna Lutsyszyn – zaznaczają, że idee tego ruchu zostały wypromowane przez „ukrainofonów”, wywodzących się w zasadzie z Ukrainy Zachodniej i Środkowej¹⁷. Wskazują na część o charakterze bardziej umiarkowanym, nazywając ją narodowymi demokratami oraz część głoszącą radykalne poglądy, określając ją mianem narodowo-radykalnej. Aby móc całościowo spojrzeć na istotę zjawiska proponują przedstawić najważniejsze założenia reprezentowane zarówno przez nurt narodowo-demokratyczny, jak i nurt narodowo-radykalny, sięgając przy tym do przykładu konkretnych ugrupowań, reprezentujących oba te nurty obecne na współczesnej ukraińskiej scenie politycznej.

Nurt narodowo-demokratyczny postrzega ukraiński nacjonalizm jako postkolonialny ruch wyzwolenczy, zadaniem którego jest odrodzenie/zbudowanie państwa ukraińskiego. Po uzyskaniu niepodległości za cel przyjęto tworzenie ukraińskiej państwowości, unikając przy tym jakichkolwiek działań o charakterze radykalnym, szczególnie takich, które mogłyby stwarzać zagrożenia dla istnienia ukraińskiej państwowości. W związku z czym ich postulaty o charakterze narodowym łączyły się z ideami o charakterze liberalnym i demokratycznym.

¹⁴ E. Gellner, *Narody i nacjonalizm*, tłum. T. Hołówka, Engram, Warszawa 2009, s. 118.

¹⁵ Tamże, s. 154–155.

¹⁶ E. Gellner, *Narody i nacjonalizm...*, s. 193.

¹⁷ І. Танчин, Г. Луцишин, *Українські праві радикальні партії після Революції гідності*, «Humanitarian Vision» 2016, vol. 2, nr 2, s. 44.

Zakładały/zakładają między innymi potrzebę ochrony języka i kultury ukraińskiej przez wpływami kultury rosyjskiej.

Do ruchu narodowo-demokratycznego Tanczyn i Lutsyszyn, według stanu z roku 2016, zaliczają takie ugrupowania polityczne jak: Ludowy Ruch Ukrainy (Народний Рух України) i Ukraińską Partię Republikańską (Українська Республіканська партія). W programie politycznym Ludowego Ruchu Ukrainy czytamy, że ugrupowanie pojmuje

„nacjonalizm jako zespół idei, poglądów, celów i praktyki politycznej ruchów narodowo-wyzwoleńczych, które zabiegają o prawo narodu do utworzenia własnego państwa narodowego, szanując przy tym prawa innych narodów”.

Dla Ruchu ważna jest także

„dekolonizacja mentalności narodowej, polityki gospodarki czy sfery informacyjnej, zachowanie wzmocnionej ukraińskiej państwowości, przeprowadzenie konsekwentnej reformy relacji wewnątrzpaństwowych, społeczno-politycznych i gospodarczych, utworzenie ukraińskiego narodu politycznego [...]”.

Ugrupowanie stoi na stanowisku przyznania mniejszościom narodowym zamieszkującym Ukrainę prawa do uczenia się języka ojczystego, praw do powoływania towarzystw kulturalno-oświatowych, funkcjonowania teatrów, wydawania prasy w językach ojczystych i tworzenia możliwości dla kultywowania przez nie tradycji i kultury. Wskazując przy tym, że

„relacje prawdziwie przyjacielskie pomiędzy ukraińskim narodem tytularnym a mniejszościami narodowymi – zamieszkującymi Ukrainę – możliwe są do osiągnięcia w oparciu o szacunek do kultury, języka, historii, tradycji narodu tytularnego, świadomości tego, że jedynym językiem urzędowym na Ukrainie jest język ukraiński”¹⁸.

Do tego grona autorzy zaliczają także Kongres Ukraińskich Nacjonalistów (Конгрес Українських націоналістів)¹⁹. W tym miejscu należy zaznaczyć, że tej organizacji przypisuje się jednak oznaki właściwe bardziej narodowo-radykalnemu nacjonalizmowi, temu drugiemu nurtowi, który głównie opiera się na założeniach integralnego nacjonalizmu²⁰. W swoich działaniach i programach

¹⁸ Програма політичної партії Народний рух України, <https://www.rukh.team/program> (10.11.2022).

¹⁹ І. Танчин, Г. Луцишин, *Українські праві радикальні партії...*, s. 44.

²⁰ Por.: W polskiej literaturze przedmiotu można napotkać na klasyfikacje zjawiska autorstwa Roberta Potockiego, który w tekście pt. *Nacjonalizm eklektyczny na postsowieckiej Ukrainie. Radykalizm transnacjonalistyczny Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowego*, wskazuje, że ruch narodowo-demokratyczny odwołuje się do etnocentrycznej koncepcji Ukrainy Mychaila Hruszewskiego. Mówi przy tym, że jego przeciwieństwem jest Kongres Ukraińskich Nacjonalistów (KUN). Wskazuje na jego trzeci nurt, który nazywa nacjonalizmem eklektycznym dążącym do wypracowania konsensusu społecznego, stawiając sobie przy tym za cel „zredefiniowanie takich pojęć jak: naród, państwo etniczne czy

stoi na stanowisku przeprowadzenia radykalnych zmian społecznych, szczególnie w dziedzinie polityki i kultury, które zakładałyby ukrainizację i dekomunizację za pomocą zdecydowanych działań, w tym także tych, które zakładają stosowanie środków przymusu. Za głównego wroga Ukrainy uznawana jest Rosja, konsekwentnie realizująca imperialną politykę w stosunku do państwa ukraińskiego. Dość dużo uwagi poświęca się kwestiom socjalnym. Zakłada się także szeroką ingerencję państwa w relacje gospodarcze. Ruch reprezentowany jest między innymi przez takie ugrupowania jak: Ukraińskie Zgromadzenie Narodowe – Ukraińska Samoobrona Ludowa, UNA-UNSO (Українська Національна Асамблея – Українська Народна Самооборона, УНА-УНСО) oraz Partia Swoboda²¹. Do tego grona można by zaliczyć także Prawy Sektor (Правий сектор) czy Korpus Narodowy (Національний корпус)²².

Ukraińskie Zgromadzenie Narodowe – Ukraińska Samoobrona Ludowa od początku swojego powstania w 1990 przyjęło motto – „jeden naród – jedno państwo”²³. Młodzi jego zwolennicy sięgnęli „do spuścizny przedwojennej OUN i jej wojskowego ramienia Ukraińskiej Armii Powstańczej”²⁴ Ugrupowanie postawiło sobie za cel

„utworzenie zorganizowanej i solidarnej siły, która będzie mogła zaprowadzić porządek, przejąć na siebie odpowiedzialność za Naród, za Państwo”²⁵.

W związku z czym postulowali usunięcie od władzy reżim sprawujący władzę oraz kosmopolityczną oligarchię. Mówili o zdekomunizowaniu państwa, zapewnieniu należytych warunków dla funkcjonowania języka ukraińskiego, wskazując przy tym, że obywatelami Ukrainy mogą być tylko osoby pochodzenia ukraińskiego. Wykazywali dążenia do zbudowania narodowo-socjalnego

---

przestrzeń życiowa”. R. Potocki, *Nacjonalizm eklektyczny na postsowieckiej Ukrainie. Radykalizm transnacjonalistyczny Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowego*, [w:] E. Olszewski (red.), *Doktryny i ruchy współczesnego ekstremizmu politycznego*, Wyd. UMCS, Lublin 2004, s. 238.

²¹ І. Танчин, Г. Луцишин, *Українські праві радикальні...*, s. 44.

²² Ю. Якименко, В. Замятін, А. Биченко, М. Міщенко, О. Розумний, А. Стецьків, *Партійна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку*, Razumkov centre, Київ 2020, s. 5.

²³ W połowie lat 90. UNA-UNSO przyjęło koncepcję powołania imperium ukraińskiego od Adriatyku do cieśniny Beringa ze stolicą w Kijowie. Ukraiński historyk Wołodmyr Holowko zaznacza, że przytoczona koncepcja powstała pod wpływem Dmytra Korczynskiego, jednego z przywódców UNA-UNSO i od której organizacja odeszła po dymisji Korczyńskiego. В. Головка, *Екстремізм та радикалізм в Україні: особливості формування, основні напрями, форми протидії з боку держави*, Інститут історії України НАН України, <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13576/21-Holovko.pdf> (10.11.2022).

²⁴ R. Potocki, *Nacjonalizm eklektyczny na postsowieckiej Ukrainie...*, s. 239.

²⁵ *Програма УНА-УНСО*, <http://una-unso.com/programa-una-unso> (12.11.2022).

państwa, w którym państwo będzie kontrolować strategiczne gałęzie gospodarki, będące we własności jedynie inwestorów ukraińskich. Postulując przy tym potrzebę ograniczenia ekspansji transnarodowych korporacji, zapewnienia warunków do samowystarczalnej produkcji i stworzenia zamkniętych cykli produkcyjnych. Pamiętając także o potrzebie zapewnienia warunków do właściwego rozwoju wsi i dbania o prawa pracowników oraz potrzebie likwidacji korupcji. W dziedzinie oświaty według UNA-UNSO należy zaprzestać praktyki jej niszczenia poprzez „amerykanizację” i prywatyzację. Edukacja ma być realizowana wyłącznie w języku ukraińskim. Dopuszcza się prowadzenie nauczania w językach mniejszości narodowych w miejscach ich zwartego zamieszkania, ale tylko na poziomie szkoły podstawowej²⁶. W dziedzinie polityki międzynarodowej ugrupowanie stawia sobie za cel zredefiniowanie istniejącego porządku międzynarodowego. Wciągnięcie Donu i Kubania (terytoria należące do Federacji Rosyjskiej) w orbitę ukraińskiej polityki, eliminację wpływów Moskwy na Białorusi i Azji Środkowej czy też włączenie części terenów Naddniestrza²⁷. Mowa jest także o tym, że bezpieczeństwo państwa może być zapewnione tylko przez sam naród ukraiński. Nadzieje na „międzynarodowe gwarancje bezpieczeństwa» – dla państwa ukraińskiego – są zdradą interesów narodowych, zdradą narodu”. Program partii mówi, że w tej sprawie nie można ufać ani Rosji, która realizuje w stosunku do Ukrainy agresywną politykę imperialną jak i Stanom Zjednoczonym, które ignorują prawo międzynarodowe²⁸.

Warty uwagi jest fakt, że organizacja wyróżnia się obecnością w jej strukturach formacji paramilitarnej, sympatycy której walczyli w konfliktach w Abchazji, Naddniestrzu czy Czeczenii. Należy także zaznaczyć, że członkami partii są głównie młodzi ludzie wyrażający dezaprobatę dla postkomunistycznej władzy, która doprowadziła do zbudowania zoligarchizowanego systemu władzy politycznej. Badacze wskazują na szereg podziałów w organizacji. Tak na przykład po zalegalizowaniu ugrupowania w 1997 r. część jej kierownictwa porzuciła partię, zasilając szeregi innej partii. W 2002 r. partia przeszła kolejny rozłam na kilka organizacji, w wyniku czego Andrij Szkil (przewodniczący partii) zasilił szeregi Partii Batkiwsczyna (Julii Tymoszenko), po czym organizacja podupada na znaczeniu²⁹. Warty uwagi jest także fakt, że UNA-UNSO nigdy nie cieszyła się dużym poparciem wyborców. Tak na przykład w okresie 1991–2003 była to partia marginesu politycznego, ciesząca się poparciem 1–2% wyborców³⁰.

²⁶ Tamże.

²⁷ R. Potocki, *Nacjonalizm eklektyczny na postsowieckiej Ukrainie...*, s. 244.

²⁸ *Програма УНА-УНСО...*

²⁹ В. Головки, *Екстремізм та радикалізм в Україні...*

³⁰ R. Potocki, *Nacjonalizm eklektyczny na postsowieckiej Ukrainie...*, s. 242.

Partia Swoboda³¹ (do 2004 r. Socjal-Narodowa Partia Ukrainy) uzbrojona w hasła nacjonalizmu integralnego, w tym także ideę ukraińskiej rewolucji autorstwa Jarosława Stetska (lidera OUN i zwolennika Stepana Bandery)³², w 2012 r. wkroczyła na ukraińską scenę polityczną wraz z niespodziewanym sukcesem w wyborach parlamentarnych (uzyskując ponad 10,44% mandatów w parlamencie). Program partii, który jest nazywany „Programem ochrony Ukraińców” definiuje cel partii jako dążenie do „zbudowania potężnego państwa Ukraińskiego, które będzie oparte na zasadach społecznej i narodowej sprawiedliwości; państwa, które zajmie godne miejsce wśród wiodących państw świata i zapewni nieprzestający rozwój narodu ukraińskiego”³³. Idea nacjonalizmu, co podkreśla Swoboda, dała początek współczesnej ukraińskiej państwowości i dlatego misją Swobody jest dokończenie niezakończonych zadań. Działania te są nacechowane ideami o charakterze prawicowo-ekstremistycznym, ksenofobicznym i nacjonalistycznym.

Zapisy zawarte w Programie przewidują na przykład wprowadzenie odpowiedzialności karnej za wyrażanie ukrajinofobii (znieważający stosunek wobec Ukraińców i Ukrainy). Wskazują na potrzebę wprowadzenie do dowodów osobistych czy świadectw urodzenia wpisu o przynależności do określonej grupy narodowej/etnicznej. Mając na uwadze fakt, iż 70% obywateli Ukrainy jest pochodzenia ukraińskiego, partia proponuje wprowadzić proporcjonalne przedstawicielstwo etnicznych Ukraińców i przedstawicieli innych mniejszości narodowych w organach władzy wykonawczej. Program zawiera twierdzenia o charakterze ksenofobicznym – zakazuje adopcji ukraińskich dzieci przez nie-Ukraińców³⁴ oraz zakłada wprowadzenie w życie innych norm prawnych, które zakładałyby traktowanie obywateli i nie obywateli z preferencją dla Ukraińców³⁵.

³¹ Oficjalna nazwa – Ogólnoukraińskie Zjednoczenie Swoboda (*Всеукраїнське об'єднання Свобода*).

³² Por. Mridula Hosh mówi, że w okresie swojego renesansu Swoboda w programie partyjnym sięga nie do integralnego nacjonalizmu Dmytra Doncowa, lecz do pracy *Dwie Rewolucje* autorstwa Jarosława Sterska. Czyni to, aby wprowadzić do swojego programu elementy problemów socjalnych. Swoboda propaguje, że ukraińska rewolucja nie może być jednostronna, jedynie o charakterze nacjonalistycznym. Siłą napędzającą rewolucję są ludzie, symbolizujący naród „czyli jedność żywych, umarłych i nienarodzonych”, i to właśnie oni tworzą rewolucję socjalną. Bez narodowo-socjalnej rewolucji nie ma ukraińskiego wyzwolenia. M. Гош, *Крайні правів Україні*, жовтень 2012, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09549.pdf> (14.11.2022).

³³ *Програма Всеукраїнського об'єднання «Свобода». Програма захисту українців*, <https://svoboda.org.ua/party/program> (13.11.2022).

³⁴ Zob. p. 5, 9, *Програма Всеукраїнського об'єднання «Свобода»...* (*Програма Всеукраїнського об'єднання «Свобода»...*).

³⁵ M. Гош, *Крайні праві в Україні...*

W dziedzinie gospodarki głoszą hasło ekonomicznego nacjonalizmu: „zamożny naród, sprawiedliwość społeczna i deoligarchizacja”³⁶. Partia postuluje między innymi: zakaz prywatyzacji przedsiębiorstw o znaczeniu strategicznym, a te które zostały już sprywatyzowane muszą powrócić do państwa; ustanowienie progresywnego podatku z tytułu posiadania towarów luksusowych; ustanowienie podatku z tytułu wytransferowanych za granicę środków finansowych; walkę z lichwiarstwem; budownictwo obiektów będących własnością państwa czy samorządu musi być realizowane wyłącznie przez ukraińskie firmy budowlane; likwidację różnic pomiędzy bogatymi i biednymi; minimalne wynagrodzenie musi być zgodne ze stanem rzeczywistym cen i musi być rewaluowane zgodnie z występującym poziomem inflacji; cena źródeł energii dla ludności nie może przewyższać rzeczywistych kosztów jej wydobycia/produkcji i transportu; wprowadzenie zakazu sprzedaży ziemi rolnej (wprowadza się możliwość użytkowania gruntów przez zawodowych rolników)³⁷. Państwo musi także zapewnić wszystkim absolwentom szkół zawodowych, techników czy szkół wyższych pierwsze miejsce pracy. Zaprowadzić wakacje podatkowe dla młodych osób, które zdecydowały się na założenie własnej działalności gospodarczej. Nie da się więc nie zauważyć, że spora część wymienionych tu postulatów posiadają wyraźnie socjalistyczny charakter. Są również wyrazem sprzeciwu wobec systemu oligarchicznego, który doprowadził do tak dużych dysproporcji w poziomie życia obywateli, a także zubożył gospodarkę ukraińską poprzez wyprowadzania środków finansowych do rajów podatkowych.

Polityka zagraniczna powinna być nakierowana na rozerwanie wszelkich stosunków dyplomatycznych z Rosją, a kierunkiem strategicznym państwa powinien być „europejski ukrainocentryzm”, według którego Ukraina powinna dążyć do tego, aby stać się geopolitycznym centrum Europy. Należy doprowadzić do powstania Sojuszu Bałtycko-Czarnomorskiego oraz przystąpić do Sojuszu Północnoatlantyckiego. W związku z nieprzebraniem Umów Budapesztańskich należy przywrócić Ukrainie prawo do wznowienia statusu państwa atomowego. W tym kontekście trzeba zaznaczyć, co również podkreśla Mridula Hosh, Swoboda nie wykazuje otwartego sceptycyzmu, jeśli chodzi o przystąpienie Ukrainy do Unii Europejskiej. Wykazuje natomiast dezaprobatę dla wielokulturowości i różnorodności w Europie³⁸.

W dziedzinie edukacji, zachowania tożsamości, dziedzictwa historycznego i kulturowego, głoszone postulaty zawarte w programie partii, charakteryzują się brakiem uwzględnieniem różnorodności narodowej społeczeństwa ukraińskiego oraz różnic jego doświadczeń historycznych i kulturowych. Dużo uwagi

³⁶ Програма Всеукраїнського об'єднання «Свобода»...

³⁷ Тамże.

³⁸ М. Гош, *Крайні праві в Україні...*

poświęca się ochronie języka ukraińskiego jako jedyne go języka urzędowego; potrzebie ukrajinizacji edukacji – zaprzestanie kopiowania wzorców zagranicznych, wprowadzenie do programu studiów we wszystkich szkołach wyższych takich przedmiotów, jak język ukraiński i literatura ukraińska, historia Ukrainy czy ukrajinoznawstwo. Partia proponuje dokonać „dekolonizacji przestrzeni publicznej” poprzez usunięcie wszelkich pomników, które upamiętniają „katów Ukrainy” oraz wprowadzenie zakazu budowania jakichkolwiek imperialnych pomników, które wychwalałyby historię państw-okupantów. Mówi o potrzebie uznania kombatanatów OUN-UPA jako strony walczącej o niepodległość państwa ukraińskiego; o potrzebie szerzenia prawdy o walce wyzwoleniczej Ukraińców w XX i XXI wieku, wprowadzając między innymi do programów nauczania przedmiot, który by opowiadał o przykładach takiej walki. W związku z czym proponuje opracować i wprowadzić państwowy program edukacyjny pt. „Prawda o ludobójstwie Ukraińców”³⁹.

Głoszone poglądy w przestrzeni medialnej przybierały jeszcze bardziej jaskrawe barwy. Weźmy chociażby szereg kontrowersyjnych wypowiedzi, nierzadko o charakterze ksenofobicznym, jednej z działaczek – Iryny Farion. Do tego głoszone hasła o charakterze socjalnym i antyoligarchicznym nie mogły nie spotkać się z brakiem poparcia – jak to miało miejsce również w przypadku UNA-UNSO – przez część społeczeństwa, szczególnie tą o nastawieniu antyrosyjskim, głównie ulokowanej w zachodniej części państwa. Z ramienia bloku wyborczego „Mniej słów” (blok uzyskał poparcie 0,16% i nie przekroczył bariery wyborczej), częścią którego w wyborach 1998 r., była również Socjal-Narodowa Partia, z okręgu jednomandatowego Buskiego rejonu obwodu Lwowskiego do Rady Najwyższej dostał się jej lider Oleh Tiahnybok. W tym samym okręgu wyborczym, w 2002 r. również został wybrany na deputowanego do parlamentu. Dołączył do frakcji „Nasza Ukraina”, z której w niedługim czasie został wyrzucony za antysemitckie wypowiedzi. Po raz pierwszy w wyborach parlamentarnych w 2002 r., jako samodzielne ugrupowanie polityczne, Swoboda uzyskała 0,36% poparcia wyborców. Wybory samorządowe w 2009 r., w których do Tarnopolskiej Rady Obwodowej partia uzyskała 34,69% głosów wyborców, stały się pierwszym prawdziwym zwycięstwem. W 2010 r. Swoboda w wyborach do Lwowskiej Rady Obwodowej cieszyła się poparciem 35% wyborców, a w Radzie Miasta Lwowa aż 61% deputowanych wywodzi się z tej partii.

Zwycięstwo w wyborach samorządowych otworzyło dla Swobody drogę do uzyskania tak dobrych wyników w wyborach parlamentarnych w 2012 r. Analitycy ukraińskiej sceny politycznej (np. Andreas Umland z Instytutu Współ-

³⁹ *Програма Всеукраїнського об'єднання «Свобода»...*

pracy Transatlantyckiej w Kijowie) wskazują na kilka przyczyn, które nałożyły się na osiągnięcie tak wysokiego wyniku. Po pierwsze – aktywizacja rosyjskie machiny propagandowej i działań rosyjskiej dyplomacji, nakierowanej przeciwko prozachodniemu kierownikowi polityki zagranicznej Ukrainy, która nastąpiła po „Rewolucji Pomarańczowej”. Po drugie – brak konsolidacji w obozie narodowo-demokratycznym, co w konsekwencji doprowadziło do jego rozproszenia się na nierzadko walczące ze sobą ugrupowania polityczne. Po trzecie – uzyskanie władzy przez Wiktora Janukowycza, który przyjął wyraźnie prorosyjską postawę, co dodatkowo zradykałizowało patriotyczną część społeczeństwa, w tym także tę, które nigdy nie wykazywało tendencji ekstremistycznych. Po czwarte – obóz Janukowycza podejmował świadome działania w kierunku zwiększenia przekazów medialnych emitowanych przez skrajne ugrupowania narodowe. W pierwszej kolejności ich autorami byli przedstawiciele partii Swoboda. Robił to celem wprowadzenia podziałów w elektoracie patriotycznym, czyniąc Swobodę sparing partnerem w przyszłych wyborach⁴⁰. Do tego należy dodać, że jeden z głównych konkurentów Swobody, szczególnie jeśli chodzi o kwestie polityki socjalnej/społecznej, Blok Julii Tymoszenko, stracił na znaczeniu. Stało się to za sprawą dwóch czynników: przejścia deputowanych należących do Bloku na stronę Janukowycza, co sprawiło, że ugrupowanie straciło na swojej wiarygodności; a także postępowanie karne i dalszy areszt samej Julii Tymoszenko, co pozbawiło tę partię charyzmatycznego przywódcy.

Po wydarzeniach na Ukrainie w 2014 r., aneksji Krymu i inspirowaniu działań separatystycznych na Donbasie, co siłą rzeczy przyczyniło się do wzrostu nastrojów o charakterze proukraińskim/pronarodowościowych, Swoboda poniosła klęskę w wyborach parlamentarnych. Partii nie udało się nawet przekroczyć 5% progę wyborczego (uzyskała poparcie 4,7% wyborców), a z okręgów jednomandatowych dostało się jedynie 6 jej przedstawicieli. W ocenie ekspertów przyczyn takiego stanu rzeczy należy doszukiwać się w pojawieniu się na scenie politycznej potężnej konkurencji w postaci na przykład Partii Samoponicz, Radykalnej Partii i „Prawego Sektora”⁴¹. Wymienione ugrupowanie, ale także Blok Petra Poroszenki czy Opozycyjny Blok, będące partiami o krótkiej historii, bądź takimi, które już funkcjonowały na ukraińskiej scenie politycznej i dokonały jedynie zmiany nazwy partii, w rozpisanych po wydarzeniach na Majdanie wyborach parlamentarnych, uzbroiły się w hasła cieszące

⁴⁰ А. Умланд, *Радикальні націоналісти до і після Євромайдану: зліт та падіння ВО «Свобода»*, <https://voxukraine.org/radikalni-natsionalisti-do-i-pislya-yevromajdanu-zlit-ta-padinnya-vo-svoboda> (16.11.2022).

⁴¹ *Парламентські вибори-2014: оцінки експертів*, <https://dif.org.ua/article/parlamentski-vibori-2014-otsinki-ekspertiv> (16.11.2022).

się popularnością wśród wyborców. Przejęły od skrajnych partii, w tym także i od Swobody, wyraźną retorykę antyrosyjską⁴².

Wśród tego grona ugrupowań jedynie Prawy Sektor (Правий сектор) uzbroił się w ideologię nacjonalizmu, wzorując się na ideologii Ogólnoukraińskiej Organizacji Tryzub im. Stepana Bandery, mówiąc o sobie jako spadkobiercy UNA-UNSO. Został wsparty przez kilka innych organizacji o charakterze radykalnym oraz przez kibiców drużyn piłkarskich Dynamo Kijów i Karpaty Lwów. Warto zaznaczyć, że w wyborach parlamentarnych w 2014 r. na listę wyborczą ugrupowania zagłosowało jedynie 1,8% wyborców. Partii nie udało się przekroczyć bariery 5% i z listy wyborczej żaden z kandydatów nie wszedł do parlamentu. W okręgu mandatowym, w obwodzie Dniepropetrowskim, odniósł natomiast zdecydowane zwycięstwo ówczesny lider – Dmytro Jarosz.

Oksana Voytyuk podkreśla, że partia uznaje za swoich wrogów – imperializm, szowinizm, komunizm, demoliberalizm, kosmopolityzm, globalizm i presudonacjonalizm. W związku z czym wyróżnia się swoim antyrosyjskim nastawieniem i jednocześnie nie jest zwolennikiem przystąpienia Ukrainy do Unii Europejskiej jako instytucji ponadnarodowej, gdzie rola narodów jest minimalizowana⁴³. Prawy Sektor uważa, że polityka zagraniczna Ukrainy powinna skoncentrować się na realizacji ukraińskiej idei narodowej na arenie międzynarodowej. Państwo ukraińskie powinno zachować status państwa neutralnego, nie może być członkiem jakiegokolwiek organizacji posiadającej ponadpaństwowe organy rządzenia państwem członkowskim. Państwo musi zapewnić ochronę Ukraińcom zamieszkującym poza granicami państwa; żądać od państwa, w których oni zamieszkują możliwości rozwoju języka i kultury ukraińskiej na zasadzie parytetów⁴⁴. Podobnie jak Partia Swoboda, ale również UNA-UNSO, Prawy Sektor w swoim programie dużo uwagi poświęca wprowadzeniu skutecznego systemu walki z korupcją i oligarchami. Postuluje, aby we własności państwa pozostały strategiczne obiekty gospodarki. Mówi o zakazie działalności przedsiębiorstw zarejestrowanych w rajach podatkowych. Wskazuje na potrzebę wspierania wsi i rolnictwa. Poświęca dużo uwagi potrzebie przeprowadzenia reformy sądownictwa (wprowadzenie sądu przysięgłych), przeprowadzenia lustracji czy zmniejszenia liczby deputowanych. Wskazuje także na potrzebę zapewnienia każdemu obywatelowi prawa do zbrojnej obrony⁴⁵.

⁴² І. Танчин, Г. Луцишин, *Українські праві радикальні партії...*, s. 47.

⁴³ О. Voytyuk, *Prawy Sektor oraz jego przyszłość w polityce wewnętrznej Ukrainy*, «Studia Politologiczne» 2016, vol. 42, s. 291.

⁴⁴ *Програма національного визволення та державотворення*, https://pravyysektor.info/programa-nacionalnogo-vyzvolennya-ta-derzhavotvorennya#1_2 (19.11.2022).

⁴⁵ Tamże.

Podjmuje problem zwalczania skutków ideologii komunistycznej, rusyfikacji, niszczenie pamięci narodowej oraz innych rodzajów denacjonalizacji. Język ukraiński powinien być jedynym językiem urzędowym. Proponowane jest wprowadzenie odpowiedzialności administracyjnej i karnej za nieprzestrzeganie polityki językowej. Program ugrupowania wskazuje przy tym na potrzebę zapewnienia przez państwo warunków dla funkcjonowania języka mniejszości narodowych. W rozdziale dotyczącym języka, kultury i duchowości założeń programowych Partii, na przykład, możemy znaleźć następujący zapis:

„Należy zdawać sobie sprawę z tego, że zarówno zachodnia jak i rosyjska ekspansja kulturowa stanowią formę kolonizacji, przy której pojęcie «cywilizowany» stosowane jest jedynie wobec tych obywateli, którzy zrezygnowali ze swoich tradycji kulturowych, a faktycznie – tożsamości narodowej, pogodzili się ze swoją drugorzędnością i niedowartościowaniem, przyjęli fałszywe stwierdzenie mówiące o tym, że kultury kolonizatorów są nośnikami progresu, dóbr materialnych i duchowych”⁴⁶.

Polityka narodowa powinna opierać się na ukraińskiej idei narodowej i rozumienia różnic pomiędzy prawami mniejszości narodowych, interesy których nierzadko są instrumentalizowane przez tak zwanych okupantów i kolonizatorów. Organizacja określa swój stosunek do innych narodów zamieszkujących Ukrainę jako braterski wobec tych którzy dołączyli do Ukraińców w walce o państwo ukraińskie; tolerancyjny wobec tych o pozytywnym nastawieniu do walki Ukraińców o prawo do decydowania o samych sobie; wrogi wobec tych którzy sprzeciwiają się ukraińskiemu odrodzeniu narodowemu i prawu do państwa ukraińskiego⁴⁷.

Partie wywodzące się z radykalnego nurtu – Swoboda jak i Prawy Sektor – w 2014 r., w sumie uzyskały poparcie 6,5% wyborców. W porównaniu z wynikiem partii Swoboda z 2012 r. (10,44%) skrajna prawica poniosła porażkę. Społeczeństwo odebrało prawicowym radykalnym ugrupowaniom monopol na hasła i symbole, do których oni sięgali. Wspomniany już Andreas Umland zauważa, że wiele Ukraińców zaczęło samych siebie nazywać „banderowcami”, nie utożsamiając się przy tym z radykalnymi poglądami Stepana Bandery. Dlaczego? Ponieważ określenie „banderowiec” w znaczeniu negatywnym jest stosowane w rosyjskiej propagandzie w stosunku do Ukrainy i Ukraińców⁴⁸. Kolejnym ważnym powodem jest wypracowany w świadomości społecznej obraz UPA jako wojowników z okupacją radziecką/rosyjską⁴⁹. Można powiedzieć, pojawia się patriotyzm społeczeństwa ukraińskiego, który nie jest toż-

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ O. Voytyuk, *Prawy Sektor oraz jego przyszłość w polityce wewnętrznej Ukrainy...*, s. 291, 294.

⁴⁸ A. Умланд, *Радикальні націоналісти до і після Євромайдану...*

⁴⁹ Problem ten i jego potencjalne konsekwencje nieco dokładnie jest omówiony w tekście pt. *Instrumentalizacja ukraińskiego dyskursu dookoła pamięci historycznej* (zob.: J. Hajduk,

samy z etnonacjonalizmem, ale jednak odwołuje się do jego symboli. Do tego dochodzą także skandale korupcyjne z udziałem przedstawicieli partii, brak zapotrzebowania społecznego na radykalny sprzeciw wobec reżimu Janukowycza, który (przypomnijmy) przestał istnieć po 2014 r.⁵⁰

Podjęto próbę zjednoczenia, poprzez wystawienie wszystkich kandydatów wywodzących się z ruchu skrajnie narodowego z listy Partii Swoboda. Podjęta próba nie doprowadziła do większego poparcia również i w wyborach w 2019 r. Hasła głoszone przez jego kandydatów do Rady Najwyższej, nierzadko o charakterze ksenofobicznym, rasistowskim, antysemickim czy homofobicznym nie odnalazły na tyle dużego poparcia, aby ugrupowanie mogło dostać się do parlamentu (2,15% wyborców oddało swój głos na listę ogólnokrajową, a w okręgu jednomandatowym zwyciężyła 1 kandydatka). Do tego, hasła zwalczania korupcji i walki z orientacją prorosyjską wypowiediane przez reprezentantów ruchu straciły swoją wiarygodność w oczach wyborców. Mimo trwającej wojny na Wschodzie, obywatele byli również zaniepokojeni brakiem konkretnych rozwiązań problemów o charakterze społecznym. Do tego w patriotyczną retorykę uzbroiła się również Partia Europejska Solidarność (przewodniczący – Petro Poroszenko) oraz kilka pomniejszych ugrupowań. W związku z czym można by założyć, że społeczeństwo przestało odbierać skrajną prawicę jako ugrupowanie polityczne, które wykazywałoby potencjał rozwiązania problemów je niepokojących.

Po napadzie Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 r. i przejęcie roli „obroncy państwa ukraińskiego” Wołodymyr Zelenski jest postrzegany jako niekwestionowany obrońca narodu ukraińskiego, który nie składa się jedynie z samych etnicznych Ukraińców. Jest nim każdy, kto obroni ukraińską państwowość. Zaczynamy mieć do czynienia z procesem kształtowania się tak zwanego nacjonalizmu państwowego, który chce bronić naród jako wspólnotę polityczną i jest wartością polityczną odnajdującą się w granicach określonego państwa⁵¹.

Uwagi podsumowujące

Dla właściwego zrozumienia nacjonalizmu powinniśmy zdawać sobie sprawę, że jest to ruch polityczny, który w centrum stawia naród, który niekoniecznie musi oznaczać jedynie wspólnotę o jednolitej przynależności

Instrumentalizacja ukraińskiego dyskursu dookoła pamięci historycznej, «Language. Culture, Politics. International Journal» 2019, vol. 1, s. 249–258).

⁵⁰ *Парламентські вибори-2014: оцінки експертів...*

⁵¹ Por.: M. Hroch, *Małe narody Europy. Perspektywa historyczna*, s. 104.

etnicznej. Dąży do definiowania granic terytorialnych tego narodu przydając temu terytorium postać suwerenności w postaci samowystarczalnego państwa. Przybiera on jednak liczne formy, które potrzebują swojego zdefiniowania, co nierzadko nie jest łatwe w realizacji i kusi wielu do upraszczania, wskazując jedynie na jego „dobre” czy „złe” strony. W przypadku ukraińskiego ruchu narodowego możemy dojść do wniosku, że w radykalnej jego postaci nacjonalizm w społeczeństwie ukraińskim nigdy nie cieszył się nazbyt dużym poparciem. Te jego jasne strony, ukazujące głównie historię walki o państwo ukraińskie bardziej się przyjęły w wyobraźni społecznej, szczególnie tej części społeczeństwa zamieszkującej zachodnią część Ukrainy. Po 2014 r. wydają się na dobrze zakorzeniać w świadomości już dużo większej części społeczeństwa. Stało się to jednak bez głębszego namysłu nad jego ciemniejszymi stronami. Agresja Rosji na Ukrainę wydaje się natomiast na nowo definiować poczucie przynależności do narodu ukraińskiego, który broni swoje państwo przed zewnętrznym agresorem.

Bibliografia

- Calhoun C., *Nacjonalizm*, Warszawa 2007.
- Gellner E., *Narody i nacjonalizm*, Warszawa 2009.
- Hajduk J., *Instrumentalizacja ukraińskiego dyskursu dookoła pamięci historycznej*, «Language. Culture, Politics. International Journal» 2019, vol. 1.
- Hroch M., *Małe narody Europy. Perspektywa historyczna*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2003.
- Kornas J., *Oceny OUN-UPA na Ukrainie i w Polsce w latach 1991–2015*, «Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate et Educatione Civili» 2016, nr VI.
- Kulińska L., *Współczesny nacjonalizm ukraiński i jego antypolski charakter w świetle programów partyjnych oraz wypowiedzi*, [w:] B. Grott, O. Grott (red.), *Nacjonalizmy różnych narodów: perspektywa politologiczno-religioznawcza*, Kraków 2012.
- Mazur G., *Rozważania nad kwestią tradycji skrajnej nacjonalistycznych ruchów w polityce historycznej współczesnej Ukrainy. Zarys Problematyki*, «Europa Orientalis. Studia z dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich» 2016, nr 7.
- Potocki R., *Nacjonalizm eklektyczny na postsowieckiej Ukrainie. Radykalizm transnacjonalistyczny Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowego*, [w:] E. Olszewski (red.), *Doktryny i ruchy współczesnego ekstremizmu politycznego*, Lublin 2004.
- Siudak M., *Oblicza współczesnego ukraińskiego nacjonalizmu i jego wpływ na bezpieczeństwo Polski i mniejszości polskiej na Ukrainie*, «Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem» 2016, nr 1(6).
- Smith A.D., *Nacjonalizm*, Warszawa 2007.
- Voityuk O., *Prawy Sektor oraz jego przyszłość w polityce wewnętrznej Ukrainy*, «Studia Politologiczne» 2016, vol. 42.
- Walicki A., *Naród, nacjonalizm, patriotyzm*, Kraków 2009.
- Головко В., *Екстремізм та радикалізм в Україні: особливості формування, основні напрями, форми протидії з боку держави*, Інститут історії України НАН України, <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13576/21-Holovko.pdf> (10.11.2022).

- Гош М., *Крайні правів Україні*, жовтень 2012, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09549.pdf> (14.11.2022).
- Парламентські вибори-2014: оцінки експертів*, <https://dif.org.ua/article/parlamentski-vibori-2014-otsinki-ekspertiv> (16.11.2022).
- Програма Всеукраїнського об'єднання «Свобода»*. *Програма захисту українців*, <https://svoboda.org.ua/party/program> (13.11.2022).
- Програма національного визволення та державотворення*, https://pravyysektor.info/programa-nacionalnogo-vyzvolennya-ta-derzhavotvorennya#1_2 (19.11.2022).
- Програма політичної партії Народний рух України*, <https://www.rukh.team/program> (10.11.2022).
- Програма УНА-УНСО*, <http://una-unso.com/programa-una-unso> (12.11.2022).
- Сич О., *Сучасний український націоналізм: політологічні аспекти трансформації парадигми*, https://chtyvo.org.ua/authors/Sych_Oleksandr/Suchasnyi_ukrainskyi_natsionalizm_politologichni_aspekty_transformatsii_paradyhmy (2.05.2023).
- Танчин І., Луцишин Г., *Українські праві радикальні партії після Революції гідності*, «Humanitarian Vision» 2016, vol. 2, nr 2.
- Умланд А., *Радикальні націоналісти до і після Євромайдану: зліт та падіння ВО «Свобода»*, <https://voxukraine.org/radikalni-natsionalisti-do-i-pislya-yevromajdanu-zlit-ta-padinnya-vo-svoboda> (16.11.2022).
- Якименко Ю., Замятін В., Биченко А., Міщенко М., Розумний О., Стецьків А., *Партійна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку*, Razumkov centre, Київ 2020.